

ŞANLIURFA İLİ YÜZEY ARAŞTIRMASI, 2017

ARCHAEOLOGICAL SURVEY IN ŞANLIURFA PROVINCE, 2017

ИССЛЕДОВАНИЯ РЕЛЬЕФА МЕСТНОСТИ ОКРЕСТНОСТЕЙ ШАНЛЫУРФЫ, 2017

Bahattin ÇELİK*

ÖZ

Şanlıurfa Merkez ilçesi sınırları içerisinde bulunan bölgede 2013 yılından bu yana Prehistorik dönemler ile ilgili yüzey araştırması yapılmaktadır. Yüzey araştırmalarına 2017 yılında da devam edilmiş, Neolitik, Paleolitik merkezler ve tuzak alanları tespit edilmiştir. 2017 yılında Neolitik döneme ait yerleşimler arasında tespit edilmiş en önemli ve büyük boyutlu yerleşim Tepehan Höyük'tür. 112 dekarlık alanı ile bölgede yer alan Göbekli Tepe, Karahan Tepe ve Ayanlar Höyük'ten sonra dördüncü büyük höyük olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun dışında 2017 yılında Geç Roma dönemine ait pek çok yerleşim de tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Şanlıurfa, Neolitik Dönem, Tepehan Höyük, Göbekli Tepe, Karahan Tepe, Ayanlar Höyük, Paleolitik Dönem, Tektek Dağları.

ABSTRACT

The area surveyed for prehistoric periods since 2013 is within the boundaries of Şanlıurfa Central District. Neolithic, Paleolithic centers and trap areas were discovered in the area, as a result of 4 years of surface survey. Tepehan Mound is the most important and large-scale settlement among the Neolithic settlements discovered in 2017. Tepehan Höyük with its 112 decares area is the fourth largest mound after Göbekli Tepe, Karahan Tepe and Ayanlar Höyük, which are all located in the area. In addition to this, in 2017 many settlements belong to Late Roman have been identified.

Key Words: Şanlıurfa, Neolithic Period, Tepehan Höyük, Göbekli Tepe, Karahan Tepe, Ayanlar Höyük, Paleolithic Period, Tektek Mountains.

АННОТАЦИЯ

С 2013 года в центре Шанлыурфы и близлежащих ее районах ведутся исследования доисторического периода. В 2017 году продолжается изучение рельефа поверхности, проводится анализ поселений эпохи неолита и

* Doç. Dr., Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü,
Yenisey Kampüsü, 75000-ARDAHAN.
bahattincelik@ardahan.edu.tr
10.17498/kdeniz.357609

палеолита. В 2017 году значимым исследованием является анализ самого большого поселения на Кургане Тепехан периода неолита. На 112 гектарах земли находятся Гёбекли Тепе, Карахан Тепе и курган Айналар, а теперь к ним добавился еще один огромный курган. Также в 2017 году были проведены исследования позднего Римского периода.

Ключевые слова: Шанлыурфа, эпоха неолита, курган Тепехан, Гёбекли Тепе, курган Айналар, эпоха палеолита, горы Тектек.

Giriş

2017 yılı yüzey araştırması, 2013, 2014, 2015 ve 2016 yılında olduğu gibi yine aynı bölgede, Şanlıurfa'nın doğusunda yer alan *Tektek Dağları* içerisinde bulunan köylerde ve kırsallarında gezilerek açık hava istasyonları, yamaç yerleşimleri, kaya altı sığınakları, mağaralar, höyükler ve tuzak alanları araştırılmıştır¹.

Yüzey araştırmasında ilk olarak Şanlıurfa merkez ilçesinin güneydoğusunda ve kuzeyinde yer alan ve kent merkezine yaklaşık 50-80 km arasında değişen mesafelerde, yüzey araştırması alanına giren bölgelerde gezilerek Neolitik dönem ve öncesi dönemlere ait en eski dönemlerden itibaren kullanılmış yerler araştırılmıştır. 2017 yılında yapılan araştırmalar sonucunda 24 arkeolojik buluntu yeri saptanmıştır. Araştırılan yerler, Tektek Dağları bölgesi ve bu bölgenin güneydoğusunda ve kuzeyinde bulunan söz konusu köy ve mezralarda yer alan arkeolojik alanlardır. Bunlar sırasıyla; 1- Ağızhan Höyük (Resim 1), 2- Ağızhan Köyü Taş Yapısı (Resim 2), 3- Kuyucak Köyü Tepehan Mevkii (Resim 3), 4- Avaşa Köyü Çisemel Humur Güneydoğu Mevkii Paleolitik İşlik Yeri (Resim 4), 5- Avaşa Köyü Çisemel Humur Mevkii (Resim 5), 6-Mabuda Köyü Batı Mevkii (Resim 6), 7- Halime Köyü Güneybatı Mevkii Tuzak Alanı (Resim 7), 8- Sarpdere Köyü Mınzile Cimel Mevkii Tuzak Alanı (Resim 8), 9- Büyük Salkımlı Köyü Yamaç Yerleşimi (Resim 9), 10- Kavakbaşı (Anzeli) Köyü Kantar Mevkii (Resim 10), 11-Sarıtaş Köyü Asridağ Mevkii Yamaç Yerleşimi (Resim 11), 12-Sarıtaş Köyü Asridağ Mağara Mevkii (Resim 12-13), 13-Sarıtaş Köyü Mağara Mevkii (Resim 14-15), 14- Büyük Senemağara Taş Yapısı (Resim 16-17), 15- Büyük Senemağara Kuzeybatı Mevkii Tuzak Alanı (Resim 18), 16- Büyük Senemağara Güney Mevkii Tuzak Alanı (Resim 19), 18- Büyük Senemağara Kuzeybatı Mevkii Kaya Yazıtları (Resim 20-21), 17- Büyük Senemağara Batı Mevkii Tuzak Alanı (Resim 22), 19- Dikme Köyü Tuzak Alanı (Resim 23), 20- Üçkonak Köyü Tuzak

¹ T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni, Türk Tarih Kurumu Başkanlığı, Şanlıurfa Eyyübiye İlçesi Belediye Başkanı Mehmet Ekinci ve Ardahan Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projesi'nin katkıları ile gerçekleştirdiğimiz Şanlıurfa İli, Merkez İlçesi sınırları içerisinde kalan kırsal alanlardaki Neolitik dönem ve öncesi çağlara ait yüzey araştırması, 14.08.2017 tarihinde başlamış, 27.08.2017 tarihinde sona ermiştir. 2017 yılı çalışmaları, bakanlık temsilcisi Abdullah Taş ile birlikte Harran ve Ardahan Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğrencilerinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. 2017 yılı araştırmalarına katıldıkları için Arkeoloji Bölümü öğrencileri; Mehmet Akarslan, Baran İrim, Sümeyra Emer, Gamze Ayçiçek, Gülşah Gülçek ve Serap Akkuş'a çok teşekkür ederim.

Alanı (Resim 24), 21- Eğerkıran Köyü Mezarlığı (Resim 25), 22- Gümüştaş Köyü Tapan Mevkii (Resim 26-27), 23- Aşağı Varlıca (Abbasi) Köyü Kuzeybatı Mevkii (Resim 28) ve 24- Aşağı Komat Köyü Güney Mevkii (Resim 29) isimli yerlerdir.

Tektek Dağları'nda yapılan incelemelerde pek çok tuzak alanı tespit edilmiştir. Şanlıurfa Tektek Dağları bölgesinde yer alan köylerde ve köy sınırlarını içeren alanlarda yürütölmüş olan yüzey araştırması 14.08.2017-27.08.2017 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

Şanlıurfa Merkez ilçede gerçekleştirilen Neolitik Dönem ve Öncesi Yüzey Araştırması sonucunda tespit edilen höyükler, yamaç yerleşimleri ve tuzak alanları detaylıca araştırılıp malzemeleri değerlendirilip, GPS ile koordinatları ve ölçüleri alınmıştır. Bazı sitlerin kaçak kazılar nedeniyle tehlike altında oldukları, bunların çok yakın zamanda kültür tabakaları ile birlikte tümüyle yok olacakları sonucuna varılmıştır. Ayrıca yamaç yerleşimlerinin çoğunun tarım alanına dönüştüröldüğü, yerleşimlerdeki temel taşlarının alındığı veya yerleşimin kenarlarına itilmiş olduğı gözlenmiştir.

2017 Yılında Tespit Edilen Arkeolojik Alanlar

Ağızhan Höyük

Araştırmanın ilk gününde gezilen köylerden biri olan ve Şanlıurfa'nın 35 km kuzeyinde yer alan Ağızhan köyünün içinde tespit edilmiş orta ölçekli bir höyüktür (Resim 1). Höyük bazalt bloklar üzerine kurulmuştur. Höyüğün güneyinde eski köy evleri ve büyük bir taş yapı bulunmaktadır. Höyükte yapılan incelemelerde, Erken Tunç çağına ait metalik kap parçaları, Hellenistik döneme ait kırmızı astarlı kap parçaları, Roma ve Bizans dönemine ait bej ve turuncu renkte kap parçaları ve İslami döneme ait mavi sırlı kap parçalarına rastlanmıştır. Ayrıca, üzeri patina kaplı bir kaç çakmaktaşı dilgi parçası da ele geçmiştir.

Ağızhan Taş Yapısı

Şanlıurfa'nın 35 km kuzeyinde yer alan Ağızhan köyünün içindeki höyüğün güney yamacında bulunmaktadır (Resim 2). Yaklaşık 25mx10m boyutlarındadır. Yapı harç kullanılmadan büyük blok taşlarla yapılmıştır. Tavan kısmı uzun blok taşlarla kapatılmıştır. Bu alanın önceden han olarak kullanıldığı söylene de yapının ne amaçla kullanıldığı anlaşılamamıştır. Bu yapı içinde bir kaçak kazı çukurunda ele geçen seramik parçalarına bakıldığında bunların bej ve turuncu renkte Geç Roma ve Erken Bizans dönemine tarihlenen seramiklere ait olduğı anlaşılmıştır.

Kuyucak Köyü Tepehan Mevkii

Tepehan, Şanlıurfa'nın 30 km kuzeyinde yer alan Kuyucak (Aynebirik) köyünün 600 m güneyinde bulunan bir tepe üzerine kurulu büyük bir höyüktür (Resim 3). Bölgede daha önceden tespit edilmiş olan Göbekli Tepe, Karahan Tepe ve Ayanlar Höyük'ten sonra Çanak Çömleksiz Neolitik döneme tarihlenen dördüncü büyük yerleşimdir. 112 dekarlık alana sahip olan höyük, Göbekli Tepe'nin kuş uçuşu yaklaşık 18 km kuzeyinde bulunur. Höyüğün üzerinde dört adet küçük tepecik yer almaktadır. Günümüzde yerleşimin güney yamacı hariç tüm alanı tarım alanına dönüştürölmüştür. Burada yapılan incelemeler sonucunda,

bazalt taşında alt ve üst ezgi taşları, söve taşları ve havaneleri, çakmaktaşıdan Byblos tipi ok ucu parçaları, mızrak uçları, dilgi parçaları, silikalı orak parçaları, deliciler ve kazıyıcılar, çekirdekler ve omuzlu dilgiler tespit edilmiştir. Ayrıca klorit taşından bezemeli bir taş kap parçası da ele geçen buluntular arasındadır. Ele geçen buluntular, Tepehan Höyüğü'nün Çanak Çömleksiz Neolitik döneme ait bir yerleşim olduğunu göstermektedir.

Avasa Köyü Çisemel Humur Güneydoğu Mevkii

Şanlıurfa'nın yaklaşık 51 km güneydoğusunda bulunan Avasa köyünün 1,5 km batısında yer alır. Bu alana Çisemel Humur Güneydoğu Mevkii adı verilmiştir. Kayalık bir tepenin güneydoğu yamacında yer alan Orta Paleolitik döneme tarihlendirilebilecek bir açık hava istasyonudur. Yüzeyinde kaba şekilde yontulmuş çakmaktaşlarına rastlanmıştır. Orta Paleolitik döneme tarihlendirilebilecek Levallois çekirdekler, kaba dilgiler ve yongalar ele geçmiştir (Resim 4).

Avasa Köyü Çisemel Humur Mevkii

Şanlıurfa'nın 51 km güneydoğusunda bulunan Avasa köyünün 2 km batısında yer alan antik bir taş ocağıdır (Resim 5). Çisemel Humur adlı bir mevkideki tepenin bütün yamaçlarına açılmış taş ocakları şeklindedir. Mevcut ocaklardan çıkartılan taşlar, 1 km uzaklıkta yer alan Harran ovası yerleşimlerinin ihtiyacını karşılamak için kullanılmış olmalıdır. Buradan çıkartılan taşlara benzer taşlarla yapılmış olan bir yapı da Örenli köyü içinde bulunan taş yapılarıdır (Çelik 2017, 338-339, Res.1). Örenli köyü yapılarının taşları köyün kayalık yamaçlarında yer alan taş ocaklarından karşılanmış olmalıdır. Burada yapılan incelemeler sonucunda, erken Bizans ve geç Roma dönemine ait seramik parçalarına rastlanılmıştır. Aynı zamanda çakmaktaşı yumruların buralarda yoğun olması ve tek kutuplu çekirdeklere, üretim artıklarına, dilgi ve yonga parçalarına rastlanması sebebiyle burasının Neolitik dönemde bir ışık yeri gibi kullanılmış olduğu da tespit edilmiştir.

Mabuda Köyü Batı Mevkii

Şanlıurfa'nın 50 km güneydoğusunda bulunan Mabuda köyünün 1 km batısında, bir tepenin üzerinde bulunan kare planlı bir yapıdır. Küçük taşlarla etrafı yaklaşık 80cm kalınlıkta bir duvarla örülü içinde 4mx6m boyutlarında iki odanın yer aldığı bir evdir. Mevkide, taş ocakları yer aldığından buranın muhtemelen taş ustalarının kaldıkları bir yer olduğu düşünülmektedir. Bu alanda yapılan incelemelerde erken Bizans ve geç Roma döneminde görülen bej ve turuncu renkte seramik parçalarının yoğun olduğu görülmektedir (Resim 6)

Halime Köyü Güneybatı Mevkii Tuzak Alanı

Şanlıurfa'nın 85 km doğusunda yer alan Halime köyünün 500 m güneybatısında bulunmaktadır. "V" şeklinde yapılmış olan bir tuzak alanıdır. Yassı ve blok taşlar domino taşları şeklinde ardı ardına dizilmiş ve tuzak alanını oluşturmuşlardır (Resim 7). Bu tuzak alanının bazı yerlerinde yuvarlak planlı, yaklaşık 4 m çapında üç tane mevzii yeri bulunmaktadır. Yaklaşık 50 dekarlık bir alana sahip olan tuzak alanı, iki tepenin sırt bölümüne kuzey-güney yönünde kurulmuştur.

Sarpdere Köyü Minzile Cimel Mevkii Tuzak Alanı

Şanlıurfa'nın 60 km doğusunda bulunan Sarpdere (Meri) köyünün 1,5 km batısında yer alır. İki tepenin arasında bulunan bir sırtta yer alır. Büyük ve yassı taş bloklarının domino taşları gibi ardı ardına dizilerek oluşturulmuş olan tuzak alanında "V" şeklinde üç adet tuzak alanı bulunmaktadır (Resim 8). Tuzak alanının köşelerinde yaklaşık 4 m çapında yuvarlak planlı beş adet mevzii yeri bulunmaktadır. Toplam 112 dekarlık alana sahip olan tuzak alanının yüzeyinde yapılan incelemeler sonucunda çakmaktaşıdan dilgi ve yonga parçalarına rastlanmıştır. Tuzak alanı, Karahan Tepe yerleşiminin yaklaşık 4 km güneyinde bulunmaktadır.

Büyük Salkımlı Köyü Yamaç Yerleşimi

Şanlıurfa'nın 30 km kuzeyinde bulunan Büyük Salkımlı köyünün içinde bir tepenin kuzeye bakan yamacında yer alır (Resim 9). Günümüzde köy evlerinin bahçeleri arasında kalmış olan yerleşimin yüzeyinde yapılan incelemelerde geç Roma ve erken Bizans dönemine ait bej ve turuncu renkte seramik parçalarına rastlanmıştır.

Kavakbaşı (Anzeli) Köyü Kantar Mevkii

Şanlıurfa'nın 25 km kuzeyinde bulunan Kavakbaşı köyünün 2,5 km kuzeybatısında yer alan bir yerleşimdir (Resim 10). Yerleşimin güneyinde doğu-batı yönünde akan bir dere yatağı bulunmaktadır. Büyük bir bölümü tarıma açılmış olan yerleşimin içinde kaçak kazılar yapıldığı ve bu kazılar sonucu iri blok taşlardan yapılmış iki kemerin açığa çıkartıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca yüzeyde yapılan incelemelerde, geç Roma ve erken Bizans dönemine ait çatı kiremidi parçaları ile bej ve turuncu renkte seramik parçaları ele geçmiştir. Yerleşim yerinde ayrıca bir adet kuyu bulunmaktadır.

Sarıtaş Köyü Asridağ Mevkii Yamaç Yerleşimi

Şanlıurfa'nın 62 km doğusunda bulunan Sarıtaş köyünün 1,5 km batısında yer alan bir yamaç yerleşimidir (Resim 11). Yamaç yerleşimi güneye bakmaktadır ve yaklaşık 3 dekarlık bir alana sahiptir. Burada yapılan incelemeler sonucunda, geç dönemlere tarihlenen bir kaç seramik dışında, çakmaktaşıdan tek kutuplu çekirdek, dilgi ve yonga parçalarına rastlanmıştır. Ayrıca obsidyenden bir dilgi parçası da ele geçmiştir. Yamaç yerleşimi, Neolitik döneme ait buluntular verdiği için ilk iskânını Neolitik dönemde gerçekleştirmiş olmalıdır.

Sarıtaş Köyü Asridağ Mevkii Mağarası

Şanlıurfa'nın 62 km doğusunda bulunan Sarıtaş köyünün 1.5 km batısında yer alan Asridağ Mevkii'nin tepesinde yer alır (Resim 12-13). Mağaranın içi toprakla dolu olup görünen kısmı yaklaşık 5mx5m boyutlarındadır. Tavanında çökmeler meydana gelmiş olmasından uzun bir mağara olduğu tahmin edilmektedir. Mağaranın önünde yaklaşık 10mx10m boyutlarında bir teras bulunmaktadır. Burada yapılan incelemelerde, erken Bizans ve geç Roma dönemine ait bej ve turuncu renkte seramikler, çakmaktaşıdan yapılmış tek kutuplu çekirdekler ile dilgi ve yonga parçalarına rastlanmıştır.

Sarıtaş Köyü Mağara Mevkii

Şanlıurfa'nın 62 km doğusunda bulunan Sarıtaş köyünün 1 km batısında yer almaktadır (Resim 14-15). İnsan eliyle işlenmiş yapılı bir mağara olup içinde ana kayaya oyulmuş Süryanice kitabeler ve haç sembolleri bulunmaktadır. Ayrıca, mağaranın güneye bakan kesiminde bir mihrap da yer almaktadır. Mağara önünde, büyük küp şeklinde kesilmiş kireçtaşından kaya bloklarla etrafı sınırlandırılmış bir teras bulunmaktadır. Burada yapılan incelemelerde erken Bizans dönemine ait turuncu ve bej renkte seramik parçalarına rastlanmıştır.

Büyük Senemağara Taş Yapıları

Şanlıurfa'nın 55 km doğusunda bulunan Büyük Senemağara köyünün içinde bulunur (Resim 16-17). Burada, iki taş yapı ile ana kayaya oyulmuş iki tane yapılı mağara bulunmaktadır. Taş yapılardan biri kare planlı büyük bir yapıdır. Yapının iki katı günümüze kadar sağlam gelmiştir. İkinci taş yapı ise; dikdörtgen planlı tek katlı bir yapıdır. Taş yapılarda harç kullanılmamış, tavanları uzun taş bloklarla kapatılmıştır. Taş yapılar, günümüzde köy evi ve ahır olarak kullanılmaktadır. Kayaya oyulmuş yapılı mağaralardan birinin içinde üç arkosolium bulunan bir kaya mezarı vardır. Diğerisi ise üst bölümü koni biçiminde alt bölümü ise kare şeklinde oyulmuş bir yapıdır. Bu yapının da bir kült odası olduğu düşünülmektedir. Bu yapıların tümü muhtemelen geç Roma dönemine ait olmalıdır.

Senemağara Köyü Kuzeybatı Mevkii Tuzak Alanı

Şanlıurfa'nın 55 km doğusunda bulunan Büyük Senemağara köyünün yaklaşık 700 m kuzeybatısında yer almaktadır (Resim 18). İki tepenin ortasında yer alan bir sırtın üzerine kurulmuştur. Tuzak Alanı "V" şeklinde bir forma sahiptir. Büyük yassı taş blokların ardı ardına getirilmesi sonucu oluşturulmuş olan tuzak alanı yaklaşık 8 dekarlık bir alana sahiptir. Yüzeyinde yapılan incelemelerde çakmaktaşıdan dilgi ve yonga tespit edilmiştir. Tuzak alanı, Karahan Tepe.

Senemağara Köyü Güney Mevkii Tuzak Alanı

Şanlıurfa'nın 55 km doğusunda bulunan Büyük Senemağara köyünün 2 km güneyinde yer alır (Resim 19). Toplam 42 dekarlık bir alana sahip olan tuzak alanı, iki tepenin arasında yer alan bir sırta yapılmıştır. Günümüzde bu tuzak alanının ortasından bir asfalt köy yolu geçmektedir. Tuzak alanı, yassı taş blokların ardı ardına dizilmesi ile oluşturulmuştur. Tuzak alanında beş adet yuvarlak planlı mevzii bulunmaktadır. Tuzak alanı, Karahan Tepe yerleşiminin 6 km güneydoğusunda yer almaktadır.

Senemağara Köyü Kuzeybatı Mevkii Kaya Yazıtları

Şanlıurfa'nın 55 km doğusunda bulunan Büyük Senemağara köyünün 1 km kuzeybatısında yer alır. Ana kaya üzerine oyularak yapılmış olan yazıtlar Estrangele Süryanicesi şeklinde yazılmış yazıtlar olup iki farklı alanda ele geçmiştir (Resim 20-21). Her iki yazıt da üçer satırdır². Yazıtların benzerleri, M.S.

² Bölgede bulunmuş olan bu ve benzeri yazıtlar ayrıca yayın haline getirilecektir.

2-3. yüzyıla tarihlenen Sogmatar yerleşiminden ele geçtiğinden bu yazıtlarında aynı döneme tarihlendirilmesi mümkündür.

Senemağara Köyü Batı Mevkii Tuzak Alanı

Şanlıurfa'nın 55 km doğusunda bulunan Büyük Senemağara köyünün 500 m batısında yer alır (Resim 22). Sadece bir duvarı bulunan tuzak alanı, oldukça tahrip edilmiştir. Ardı ardına konmuş yassı blok taşların sıralanması ile oluşturulmuştur. Tuzak alanı, Karahan Tepe yerleşiminin yaklaşık 5 km doğusunda yer alır.

Dikme Köyü Eski Sogmatar Yolu Mevkii Tuzak Alanı

Şanlıurfa'nın 70 km doğusunda bulunan Dikme köyünün güneybatısında yer alır (Resim 23). Köyün 500 m güneyinden itibaren başlayan tuzak alanı büyük yassı taş bloklarının ardı ardına dizilmesi sonucu oluşturulmuştur. Üç tane tepenin sırt bölümlerine yapılmış olan tuzak alanının ortasından Eski Sogmatar Yolu geçmektedir. Bu yol günümüzde asfalttır. Tuzak alanında toplam yedi adet yuvarlak planlı mevzii bulunmaktadır. Tuzak Alanı, Senemeğara Güney Mevkii tuzak alanının 3 km güneydoğusunda yer alır. Ayrıca, Karahan Tepe yerleşiminin 7 km güneydoğusunda bulunmaktadır.

Üçkonak Köyü Batı Mevkii Tuzak Alanı

Şanlıurfa'nın 35 km doğusunda bulunan Üçkonak (Göllü) köyünün 500 m güneybatısında yer alır (Resim 24). İki tepenin ortasında yer alan bir sırta bulunur. "V" şeklinde bir plana sahiptir. Oldukça tahrip edilmiş olan tuzak alanı, büyük yassı taşların ardı ardına dizilmesi sonucu oluşturulmuştur. Tuzak alanında bir tane yuvarlak planlı mevzii tespit edilmiştir. Yüzeyinde yapılan incelemelerde çakmaktaşıdan dilgi ve yongalara rastlanmıştır. Ayrıca, Üçkonak köyü sakinleri, benzer bir tuzak alanının köyün doğusunda da bulunduğunu, ancak bu tuzak alanın tarlaya dönüştürülmesi sebebiyle tamamen tahrip edildiğini ifade etmektedirler.

Eğerkıran Köy Mezarlığı

Şanlıurfa'nın 65 km kuzeydoğusunda bulunan Eğerkıran (Hatkuş) köyünün kuzey ucunda bulunan köy mezarlığının altında yer almaktadır. Yaklaşık 3 dekarlık bir alana sahip olup kalkerden bir ana kaya üzerine kurulmuş küçük bir höyüktür. Bu höyüğün üzerinde eski ve yeni köy mezarlığı bulunmaktadır. Höyüğün üzerinde bol miktarda çakmaktaşıdan tek kutuplu ve çift kutuplu çekirdekler, omuzlu dilgiler, dilgi ve yongalara rastlanmıştır. Ayrıca, çok az oranda obsidyenden dilgi parçaları da tespit edilmiştir (Resim 25).

Gümüştaş Köyü Tapan Mevkii

Şanlıurfa'nın 63 km kuzeydoğusunda bulunan Gümüştaş (Bağduşan) köyünün 2 km güneybatısında yer alır. Bir tepenin üzerine kurulu bir höyüktür. Günümüzde bir tarım arazisi haline dönüştürülmüştür. Höyük üzerinde yapılan incelemelerde bazalt taşından yivli el baltaları, nefrit taşından delikli taş baltalar, çakmaktaşıdan iri dilgiler, küçük dilgiler, yongalar, kazıyıcılar, deliciler ve silikalı dilgi parçaları tespit edilmiştir (Resim 26-27). Tapan Höyük, Çanak Çömleksiz Neolitik döneme tarihlendirilebilecek bir yerleşimdir.

Aşağı Varlıca (Abbasi) Köyü Kuzeybatı Mevkii

Şanlıurfa'nın 45 km kuzeydoğusunda bulunan Aşağı Varlıca (Abbasi) köyünün 1 km kuzeybatısında yer almaktadır (Resim 28). Yukarı Ağzıbüyük köyü ile Aşağı Varlıca köyü arasında bulunan yolun batısında yer almaktadır. Yaklaşık 200 dekarlık bir alana sahip olan bölgede çakmaktaşı yumrularının çıkarıldığı ocaklar bulunmaktadır. Bunlar, 2 m ile 5 m çapında olup yaklaşık 1 m derinliğe sahip çakmaktaşı ocaklarıdır. Yüzeide yapılan incelemelerde, iri dilgiler, kesici ve kıyıcı aletlere rastlanmıştır. Çakmaktaşı ocağı özelliği taşıyan bu yerin muhtemelen Alt Paleolitik dönemden itibaren kullanılmış olduğu düşünülmektedir.

Aşağı Komat Güney Mevkii

Şanlıurfa'nın 30 km kuzeydoğusunda bulunan Aşağı Komat köyünün 500 m güneyinde yer alır (Resim 29). Günümüzde bir tarla olarak kullanılmaktadır. Yaklaşık 7 dekarlık bir alana sahip küçük bir höyüktür. Güneyinde doğu-batı yönünde akan bir dere bulunmaktadır. Yüzeide yapılan incelemelerde, iki kutuplu çekirdekler, omuzlu dilgiler, kazıyıcılar ve yongalar tespit edilmiştir. Yöre halkı tarafından anlatıldığı kadarıyla, bu tarladan iki adet "T" şeklinde dikilitaş çıkarıldığını, birinin üzerinde tilki kabartmasının olduğu ifade edilmektedir³.

Değerlendirme ve Sonuç

Gezilen köyler arasında belirlenen arkeolojik unsurlar üzerine genel bir değerlendirme yapıldığında, özellikle tespit edilen yerleşimlerin sekiz adedi dışında çoğunun prehistorik dönemlere ait yerler olduğu anlaşılır. Tepehan Höyük Neolitik yerleşimi, 112 dekarlık bir alanıyla bu yıl tespit edilmiş en büyük yüz ölçüme sahip yerleşimdir. Üzerinde diğer dönemlere ait herhangi bir kültür tabakası bulunmamaktadır. Yine, Neolitik döneme tarihlenen Eğerkıran Mezarlığı ve Gümüştaş Tapan Mevkii yerleşimleri de buldukları bölge itibarı ile ilginç yerleşimlerdir. Eğerkıran, Gümüştaş, Erdik, Aşağı Varlıca, Yukarı Ağzıbüyük, Zorlu ve Zümrük köyleri arasında kalan ve merkezi Erdik köyü olan yaklaşık 5000 hektarlık bir bölge çakmaktaşı yatakları ile doludur. Bu çakmaktaşı toprağın yüzeyinde, daha çok açık ve koyu gri renkte ve son derece homojen bir yapıya sahip çok kaliteli çakmaktaşıdır. Tepehan Höyüğü'nün yüzeyinde bazalt taşından alt ve üst ezgi taşları, söve taşları ve havaneleri çok yoğun olarak ele geçmiştir. Tepehan Höyüğü'nün keşfi ile Urfa bölgesinde Çanak Çömleksiz Neolitik Döneme ait büyük boyutlu merkez sayısı dört olmuştur.

Tektek Dağları bölgesinde Roma dönemi buluntularının da yoğun olarak yer aldığı görülmektedir. Özellikle, Senemağara taş yapıları ve yapılı mağaraları bu dönemi bölgede temsil eden en önemli buluntulardır. Daha önceki yıllarda tespit edilmiş olan Örenli köyü taş yapıları ile paralellik gösteren Senemağara buluntuları, bölgedeki Roma dönemine ait en görkemli buluntu yerlerinden biridir. 2013 yılından bu yana *Tektek Dağları*'nda sürdürülen çalışmalarda, bölgeye özgü yamaç yerleşimlerinden anlaşıldığı kadarıyla her dönemde iskânın söz konusu olmadığı görülmektedir (Güler ve Çelik 2015, 4-6; Çelik 2014a, 313-316; 2016a,

³ Mehmet Türker ile Özel Görüşme 24.08.2017.

410-412, Res. 1). Yamaç yerleşimlerinin bazılarında, az da olsa Kalkolitik ve Tunç Çağı seramik parçalarına rastlanmıştır. Bunun dışında ele geçen buluntular, daha çok orta Paleolitik ve Neolitik döneme ait, çakmaktaşı ve obsidyenden yapılmış dilgi ve yongalar ve bunlardan yapılan aletlerden oluşmaktadır.

2017 yılında bölgede tespit edilen ve bize göre en önemli buluntular olan yabani hayvanlar için yapılmış tuzak alanlarıdır. Fazla bilgimizin olmadığı bu tuzak alanlarının bölgede hemen hemen her yerde bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu yıl tespit edilen tuzak alanı sayısı yedi adettir. Genellikle "V" şeklinde yapılmış olan tuzak alanlarının bazıları 200 dekarlık bir büyüklüğe sahiptir. Çanak Çömleksiz Neolitik döneme tarihlenen Kurt Tepesi, Karahan Tepe ve Harbetsuvan Tepesi gibi mimari buluntu veren yerleşimlerin etrafında yoğun olarak bu tuzak alanlarına rastlanmıştır. Genellikle, tuzak alanları Neolitik yerleşimlere yaklaşık 1 km ile 5 km arası mesafededir (Çelik 2016b, 421-425; 2014b, 12-14, Fig. 7-8). Tuzak alanlarının etrafındaki büyük taş bloklar, köylerde yapılan yoğun müstakil ev inşaatları için kullanıldığından, köylere yakın tuzak alanlarının çoğu günümüze kadar gelememiştir.

Bu tuzak alanlarının, bölgede daha önce çok yoğun olarak bulunan ceylanları avlamak için yapılmış oldukları düşünülmektedir. Ancak, tuzak alanı taşlarının domino taşı gibi sıralanış şekli nedeniyle çok sağlam yapılmış olduklarından, bu tarz tuzak alanlarının başka hayvanlar için de kullanılmış olabilecekleri akla daha yakın gelmektedir. Tektek Dağları'nda bulunan tuzak alanlarının benzerlerine Suriye'de rastlanmaktadır (Chamrade 2016, 386-389, Fig. 123-126, 129).

KAYNAKÇA

CHAMBRADE, M.-L. (2016). *Dynamique spatio-temporelle et Environnement des Sites Néolithiques précéramiques de Syrie intérieure*. Archéologie et Préhistoire. Université de Franche-Comté, <https://tel.archives-ouvertes.fr/tel-00926596v1>, Doktora Tezi.

ÇELİK, B. (2010). "Hamzan Tepe in the Light of New Finds", *Documenta Praehistorica*, Vol.37, Ljubljana, 257–268.

ÇELİK, B. (2014a). "Şanlıurfa İli Merkez İlçesi Neolitik Dönem ve Öncesi Yüzey Araştırması, 2013", 32. *Araştırma Sonuçları Toplantısı, Gaziantep 02-06 Haziran 2014, C. II*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, 311-328.

ÇELİK, B. (2014b). "Differences and Similaries Between the Settlements in Şanlıurfa Region where "T" Shaped Pillars are Discovered.", *Tüba-Ar*, Vol. 17, Ankara, 9-24.

ÇELİK, B. (2015). "Şanlıurfa İli Yüzey Araştırması", *Belgü*, 2, Ankara, 79-99.

ÇELİK, B. (2016a). "Şanlıurfa İli Merkez İlçesi Neolitik Dönem ve Öncesi Yüzey Araştırması, 2014", 33. *Araştırma Sonuçları Toplantısı, Erzurum 11-15*

Mayıs 2015, C. II, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, 409-426.

ÇELİK, B.(2016b) "A small-scale cult centre in Southeast Turkey: Harbetsuvan Tepesi.", *Documenta Praehistorica*, 43, Ljubljana, 421-428.

ÇELİK, B. (2017). "2015 Yılı Şanlıurfa İli Merkez İlçesi Neolitik Çağ ve Öncesi Yüzey Araştırması.", *34. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Edirne 23-27 Mayıs 2016, C II*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, 337-357.

ÇELİK, B. ve A. BİNGÖL. (2016). "Şanlıurfa Province Central District Tekttek Mountains Year 2015 Surface Survey." *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Kars, Ek 1,1-20.

GÜLER, M. ve B. ÇELİK. (2015). "Şanlıurfa Bölgesi Neolitik Dönem Araştırmaları." *Belgü*, 1, Ankara, 1-27.

Katkı Belirtme

Gıda,Tarım ve Hayvancılık Bakanı sayın Ahmet Eşref Fakıbaba'ya, Türk Tarih Kurumu Başkanlığı'na, Eyyübiye Belediye Başkanı sayın Mehmet Ekinci'ye, Peten Turizm'den İffet Özgönül'e ve Dr. Mahmut Tolon'a araştırmalarımıza yaptıkları katkılardan dolayı teşekkür ederiz.

Resim 1. Ağızhan Höyük
Güneyden Görünümü.

Resim 2. Ağızhan Köyü
Taş Yapısı İçten Görünüm.

Resim 3. Tepehan Höyük
Yüzey Buluntuları

Resim 4. Avasa Köyü
Çisemel Humur Güneydoğu
Mevkii Buluntuları

Resim 5. Avasa Köyü Çisemel Humur Mevkii Yüzey Buluntuları

Resim 6. Mabuda Köyü Batı Mevkii Buluntuları

Resim 7. Halime Köyü Güneybatı Mevkii Tuzak Alanı Sınır Taşlarının Görünümü

Resim 8. Sarpdere Köyü Batı Mevkii Tuzak Alanı Taşlarının Görünümü

Resim 9. Yukarı Salkımlı Köyü Yüzey Buluntuları

Resim 10. Kavakbaşı Köyü Kantar

Buluntuları

Resim 11. Sarıtaş Köyü Asridağ Mevkii Yamaç Yerleşimi Buluntuları

Mevkii Buluntuları

Resim 12. Sarıtaş Köyü Asridağ Mevkii Mağarası Güneyden Görünüm

Resim 13. Sarıtaş Köyü Asridağ Mevkii Mağarası Buluntuları

Resim 14. Sarıtaş Köyü Mağara Mevkii Batıdan Görünüm

Resim 15. Sarıtaş Köyü Mağara Mevkii Buluntuları

Resim 16. Büyük Senemağara Taş Yapısının Güneyden Görünümü

Resim 17. Büyük Senemağara Taş Yapısının Doğudan Görünümü .

Resim 18. Büyük Senemağara Kuzeybatı Mevki Tuzak Aları Taşları

Resim 19. Büyük Senemağara Güney Mevkii Tuzak Aları Taşları

Resim 20. Büyük Senemağara Kuzeybatı Mevkii Kaya Yazıtları

Resim 21. Büyük Senemağara Kuzeybatı

Resim 22. Büyük Senemağara Batı

Mevkii Kaya Yazıtları

Mevkii Tuzak Alanı Taşları

Resim 23. Dikme Köyü Güney Mevkii Tuzak Alanı Taşları

Resim 24. Üçkonak Köyü Tuzak Alanı Taşları

Resim 25. Eğerkırın Köyü Mezarlığı Buluntuları

Resim 26. Gümüştas Köyü Tapan Mevkii Buluntuları

Resim 27. Gümüştas Köyü Tapan

Resim 28. Aşağı Varlıca Köyü Kuzeybatı

Mevkii Buluntuları.

Mevkiden Çakmaktaşı Aletler

*Resim 29. Aşağı Komat Güney
Mevkii Buluntuları.*